

Universitat de Lleida
Facultat de Dret i Economia

TREBALL FI DE GRAU

MEMÒRIA FINAL

GRAU EN ADMINISTRACIÓ I DIRECCIÓ D'EMPRESES

CURS 2014/2015

La Unió Econòmica i Monetària Europea: un projecte incomplet

Autor/a: Daniel Esqué Vidal

Tutor/a: Mercè Sala Ríos

Data: 20 de maig de 2015

I. RESUM

El principal objectiu del treball que teniu a les mans és realitzar una revisió crítica de la formació de la Unió Econòmica i Monetària (en endavant UEM) i el procés d'integració europeu. La hipòtesi sobre la qual gira el treball és que l'origen de l'actual situació econòmica al vell continent, especialment als països perifèrics (Grècia, Xipre, Itàlia, Espanya, Portugal i Irlanda), prové de la mala construcció de la UEM. Una situació que ha comportat greus conseqüències per les classes mitges i baixes, que han pagat un preu molt alt (en condicions de vida i pèrdua de drets) per poder rescatar als grans actors del sistema capitalista de l'embolic en què ells mateixos s'han ficat en busca del benefici màxim. Així doncs, s'estudia el camí cap a la UEM i la Unió Monetària europea (UME), com es va configurar i perquè i el paper del BCE en l'entramat institucional de la zona euro. Acte seguit s'intenta confirmar o desmentir si el procés d'integració europeu va ajudar a Alemanya a digerir els efectes derivats de la reunificació, argument molt popular als països més afectats per les mesures d'austeritat. En tercer lloc s'estudia que ha estat exactament la crisi de l'euro, quines decisions s'han pres i què les ha motivat. Per últim, es fa un recull de possibles solucions alternatives a les que s'han executat, remarcant-ne quins serien els principals inconvenients.

II. PARAULES CLAU

Euro, Unió Econòmica i Monetària (UEM), Unió Monetària Europea (UME), Banc Central Europeu (BCE), Alemanya, crisi de l'euro, llibertat de moviment de capitals, deute públic.

III) ÍNDEX

I.	Resum	2
II.	Paraules clau	2
III.	Índex	3
IV.	Índex de taules	4
V.	Índex de gràfics	4
VI.	Introducció	5
1.	Antecedents i creació de la UEM	7
	1.1) De Bretton-Woods al Sistema Monetari Europeu	7
	1.2) L'Informe Delors i les tres fases de la UEM	10
	1.3) El Banc Central Europeu: estructura i funcionament	18
2.	Va beneficiar la implantació de l'euro a Alemanya?	22
3.	Les principals polítiques econòmiques durant la recessió (2008 – 2015)	28
4.	Solucions i alternatives a la crisi l'euro	32
5.	Conclusions	36
6.	Bibliografia.....	39
7.	Annex	44

IV. ÍNDEX DE TAULES

1. Calendari de consecució de la UEM	13
2. Calendari d'introducció de la moneda única	16
3. Evolució PIB real (2005 = 100).....	44
4. Taxa de creixement anual del PIB real.....	44
5. Evolució de la demanda interna real (2005 = 100).....	45
6. Taxa de creixement anual de la demanda interna real.....	45
7. Evolució de la balança comercial real (2005 =100)	46
8. Taxa de creixement de la balança comercial real.....	46
9. Evolució de les exportacions reals (2005 = 100).....	47
10. Taxa de creixement de les exportacions reals	47
11. Evolució de les importacions reals (2005 = 100)	48
12. Taxa de creixement de de les importacions reals.....	48
13. Taxa de variació de la mitjana anual de l'índex harmonitzat de preus	49
14. Taxa d'atur (en %).....	49
15. Dèficit públic d'Alemanya	49
16. Deute públic d'Alemanya.....	49

V. ÍNDEX DE GRÀFICS

1. Taxa de creixement anual del PIB real.....	23
2. Taxa de creixement anual de la demanda interna.....	24
3. Evolució de la taxa d'atur.....	26

VI. INTRODUCCIÓ

Des de l'esclat de la crisi financera dels Estats Units (l'anomenada crisi de les hipoteques *subprime*) l'any 2007 i la transmissió als Estats europeus agreujada amb la fallida de Lehman Brothers el 15 de setembre de 2008, als plans de compra massiva de deute públic al mercat secundari per part del Banc Central Europeu (l'últim el Pla QE, encetat el març de l'any vigent) han passat quasi vuit anys. Al llarg d'aquests anys la Unió Europea, i especialment la zona euro, ha viscut en una muntanya russa d'instabilitat econòmica i política: recessions, rescats a països i sistemes bancaris, dèficits pressupostaris excessius, polítiques d'austeritat, auge dels partits euroescèptics, crisis del deute sobirà dels països perifèrics i conseqüent augment de la prima de risc, perills de deflació i un llarg etcètera que ha dut, en determinats moments, a qüestionar-se la moneda única i posar en perill la integritat del projecte d'integració europea.

De tots aquests esdeveniments, potser el que més ha arrelat en les classes populars han estat les polítiques d'austeritat i rigor pressupostari que s'han traduït en retallades a l'estat del benestar, especialment en aquells països amb majors dificultats. Aquestes retallades, imposades per la Comissió Europea, el Fons Monetari Internacional (FMI) i el Banc Central Europeu (BCE), han causat un empobriment encara més gran de les economies perifèriques, conegudes com a GIPSIC¹, que són les que més n'han patit els efectes. La reacció popular a aquestes polítiques ha estat de rebuig i ràbia contra els impulsors, personificats en Alemanya i la seva cancellera, Angela Merkel. Com molt bé explica Werner (2014), mentre els governs del sud fan responsables als del nord dels mals de l'austeritat, aquests últims contraataquen denunciant el malbaratament que al llarg dels anys s'ha fet al sud; dit d'una altra manera, al sud es queixen del preu del rescat i al nord es queixen d'haver de rescatar aquells que han actuat amb poc rigor.

Aquest treball pretenia inicialment ser la constatació o el desmentiment que l'autor volia fer de les màximes "l'euro va beneficiar (i beneficia) Alemanya" i "qui realment ostenta el poder econòmic i financer a Europa és la senyora Merkel". Al llarg del procés de recerca, però, es va veure necessari redefinir els objectius, fet que ha derivat en un treball on la hipòtesi principal, a part d'intentar confirmar o desmentir les afirmacions anteriors,

¹ Acrònim de les inicials en anglès de Grècia, Irlanda, Portugal, Espanya, Itàlia i Xipre.

tracta sobre les desigualtats macroeconòmiques que amenacen la moneda única derivades del mal plantejament de la Unió Monetària Europea (UME), incapaç de fer front a aquestes desigualtats i, per últim, possibles solucions als mals endèmics de la moneda única. Aquests objectius s'assoliran tot fent ús d'una combinació entre recerca bibliogràfica i anàlisi de dades estadístiques.

Per fer-ho, s'ha dividit el treball en cinc punts. En el primer es fa un repàs dels fets més rellevants que, directa o indirectament, han influït en la construcció de la UEM. Per fer-ho, es divideix en tres apartats: un primer on es comenten tots els antecedents que van portar als Estats europeus a impulsar la integració monetària, un segon on s'analitza com i perquè es van prendre les decisions polítiques en la construcció de l'euro i un últim on s'analitza la creació del Banc Central Europeu i la seva independència.

En el segon punt es fa un recull de dades estadístiques d'Alemanya i l'Eurozona des del 1991 al 2004; la sèrie temporal ve determinada per demostrar o desmentir si realment la implantació de l'euro va ajudar a pal·liar els efectes econòmics derivats de la reunificació entre la República Federal d'Alemanya i la República Democràtica d'Alemanya, fet que obliga a fer un recés històric per descobrir les causes econòmiques derivades d'aquest episodi.

En el tercer es fa un recull de les principals accions dels Estats i les institucions europees al llarg dels anys de la recessió europea, on es plasmarà encara més les diferències estructurals de l'Eurozona (que no és una àrea òptima monetària) i com s'ha procedit al rescat dels grans capitals contravenint el propi Tractat Maastricht i els principis de la doctrina neoliberal. Al quart punt es procedeix a fer un recull de solucions proposades per diverses tendències i ideologies diferents. I per acabar, s'exposaran les conclusions finals, on l'autor donarà la seva opinió de cap on creu que s'ha de dirigir la UME.

1. Antecedents i creació de la UEM

1.1) De Bretton-Woods al Sistema Monetari Europeu

A principis de maig de 1945 es declarava la fi de la II Guerra Mundial a Europa. La capitulació de l'Alemanya del Tercer Reich obria la porta a l'inici de la reconstrucció del vell continent, amb el repte d'evitar errors polítics i econòmics del període d'entreguerres, que havien facilitat l'ascens del feixisme i el posterior desastre. Els primers acords de col·laboració, considerats les arrels de l'actual integració europea², arribarien amb el Tractat Constitutiu de la Comunitat Europea del Carbó i l'Acer (CECA) l'any 1951, que si bé era sectorial i, per tant, d'abast limitat, implicava una col·laboració específica entre estats (concretament la República Federal d'Alemanya, França, Bèlgica, Itàlia, Luxemburg i els Països Baixos) que pocs anys enrere s'enfrontaven en conflicte bèl·lic. La integració europea evolucionaria amb el Tractat de Roma de 1957, firmat pels mateixos membres de la CECA, i que habilita la constitució de la Comunitat Econòmica Europea (CEE). La importància cabdal del Tractat de Roma recau en el fet que per primer cop es parla de mercat comú, reflectit com una unió duanera entre els signants que havia de permetre la lliure circulació de mercaderies, serveis, persones i capitals. En aquest Tractat encara no es donava excessiva importància a la integració de polítiques fiscals i monetàries, i es que com diu Morata (1998), apart de la poca voluntat de cedir competències, la creació de la CEE coincidia en un àmbit monetari internacional marcat pels Acords de Bretton Woods, els quals dotaven d'una estabilitat implícitament acceptada.

El Sistema de Bretton Woods, sorgit de la conferència entre quaranta quatre països reunits de l'1 al 22 de juny de 1944 a Bretton Woods (New Hampshire, EUA), establia un nou ordre econòmic i financer mundial traduït en un sistema monetari internacional basat en el dòlar com a moneda de referència amb una paritat fixa en or. Al mateix temps, la resta de monedes quedaven subjectes a un canvi fix amb el dòlar, i així es creà un sistema canviari que pretenia facilitar el comerç internacional, promoure la cooperació monetària internacional, estabilitzar el mercat monetari i crear un sistema de pagaments multilateral.

² Vegeu Martínez (2005).

A més a més, s'acordà la creació de dos organismes internacionals que vetlessin pel bon funcionament del sistema i asseguressin la supremacia dels EUA com a economia líder del món capitalista: el Banc Mundial (conegut primerament com a banc Internacional per la Reconstrucció i el Desenvolupament) i el Fons Monetari Internacional.

Tornant a la CEE i al Tractat de Roma, si bé no donava una excessiva importància a la integració, si que exigia una col·laboració i aproximació de les polítiques econòmiques per tal de satisfer «un desenvolupament harmoniós de les activitats econòmiques del conjunt de la Comunitat, una expansió contínua i equilibrada, una estabilitat creixent, una elevació accelerada del nivell de vida i relacions més estretes dels Estats que la integren³». Per a tal objectiu, s'encarregava al Consell i a la Comissió la coordinació de la política fiscal, mentre que es creava un Comitè Monetari amb funcions de caràcter consultiu a l'hora de coordinar polítiques monetàries⁴. Amb el temps, la realitat del Tractat empenyia a una major coordinació de les polítiques monetàries, fet que obligà a constituir primer el Comitè de Política Conjuntural (1960) i, quatre anys més tard, el Comitè de Governadors dels bancs centrals, el Comitè de Política Pressupostària i el Comitè de Política Econòmica a mig termini.

Tal com expliquen Muns (1997) i Martínez (2005), les dificultats per compaginar una convergència entre política fiscal i política monetària, el fracàs d'iniciatives com establir un tipus de canvi fix entre les monedes de la CEE, la debilitació del Sistema de Bretton Woods⁵ i el temor que una inevitable ampliació de la Comunitat endarrerís encara més la integració van empènyer a plantejar-se la necessitat d'una unió econòmica i monetària. Primerament va ser la presentació, el 12 de febrer de 1969 per part de la Comissió, del *Pla Barre*, on s'advocava per una major coordinació econòmica en base a una moneda única; al desembre, a la Cimera europea de la Haia, els caps d'estat i de govern participants van aprovar la necessitat de crear, per etapes, una unió econòmica i monetària de la Comunitat Europea. A partir d'aquí el debat es centrà en si per aconseguir canvis fixos era necessari primer la convergència de les polítiques econòmiques (posició

³ Tractat Constitutiu de la Comunitat Econòmica Europea (TCCEE), article 2.

⁴ TCCEE, articles 103, 104 i 105.

⁵ Per una explicació amb detall de les causes que van provocar el col·lapse del Sistema de Bretton Woods, vegeu Reyes Konings (2010).

economista) o la imposició d'aquests tipus que derivarien en la convergència (posició monetarista)⁶.

Ambdues posicions van intentar ser conciliades en l'*Informe Werner* de 1970, on s'estructura l'assoliment d'una UEM en tres fases que durarien deu anys; tot amb l'objectiu d'establir la fixació irrevocable de monedes convertibles, la lliure circulació de capitals, el bloqueig permanent dels tipus de canvi i la implantació d'una moneda única. Tot i algunes divergències d'opinió entre els membres de la Comunitat, l'any 1971 el pla s'aprovà i s'inicià la primera fase, amb consideració experimental i sense comprometre l'execució de les següents. El canvi del context de l'economia mundial i les diferents tensions del sistema monetari internacional entre 1971 i 1973 (fluctuacions del dòlar, crisi del petroli) farien que el desestimés continuar aplicant-lo. Per intentar frenar els efectes de la fluctuació dels tipus de canvi sobre el mercat comú, s'introduí el sistema conegut com a *serp al túnel* o *Serp Monetària Europea*; sobre el dòlar (el túnel), es delimitaren uns marges per a la fluctuació de les monedes europees (la serp). L'arribada de la crisi del petroli, la debilitat del dòlar conseqüència de la Guerra de Vietnam i la falta d'acord polític van acabar per fer fracassar l'experiència.

Però la idea d'eliminar, o si més no controlar el risc derivat del tipus de canvi i crear una zona d'estabilitat monetària persistí, combinat amb l'interès creixent de mantindre a ratlla l'augment de la inflació. Per això es creà, el març de 1979, el Sistema Monetari Europeu (SME). Partint de la idea de canvis fixos ajustables ja implantat anteriorment, es constitueix com un acord entre els bancs centrals de la Comunitat amb l'excepció del Regne Unit. Agafant com a referència l'ECU (*European Currency Unit*, una mitja ponderada de les monedes participants al sistema), s'establiren bandes de fluctuació del $\pm 2,25\%$ (amb l'excepció de la lira italiana, a la qual es permetia un $\pm 6\%$). Aquest sistema implicava, de facto, la coordinació obligada de les polítiques monetàries dels participants, fet que facilità la convergència de les taxes d'inflació. Arran de l'èxit del SME, s'aprofundí en la integració econòmica i, l'1 de juny de 1987, entrava en vigor l'Acta Única Europea, donant peu al mercat comú sense cap tipus de frontera, fet que exigia una estabilitat dels tipus de canvi de divises que s'havia d'aconseguir a través de la

⁶ Vegeu Martínez (2005).

convergència de polítiques monetàries. L'assoliment d'aquesta fita i l'eufòria europeista envers la integració creixent (de fet, la història de la integració europea ha estat marcada per l'eufòria i l'acceleració del procés en moments d'expansió econòmica i pel pessimisme, l'alentiment i l'estancament en moments de desacceleració i/o recessió) i el bon moment econòmic portà a la creació, el juny de 1988, del Comitè per a l'estudi de la unió econòmica i monetària, presidit per Jacques Delors (president de la Comissió de 1985 a 1995).

1.2) L'Informe Delors i les tres fases de la UEM

El Comitè per a l'estudi de la unió econòmica i monetària, a més del president, el formaven els governadors dels bancs centrals dels dotze Estats membres, el vice-president de la Comissió (Frans Andriessen) i tres personalitats escollides per consens dels caps d'Estat i de Govern (Alexandre Lamfalussy, Niels Thygesen i Miguel Boyer). La confecció d'aquest senyalava ja en els inicis del plantejament de la UEM la major importància que es donava a la integració de l'àmbit monetari per sobre del fiscal tot i que, inicialment, també es recomanava la integració econòmica, però el rebuig dels Estats a cedir la sobirania econòmica va obligar a desestimar la proposta si bé des de les institucions comunitàries es poden fer recomanacions i es supervisa l'evolució de les finances de cada país. En canvi, es considerava que una política monetària unificada era indispensable pel mercat comú per tal d'eliminar el risc del tipus de canvi i els costos de transacció. Es pot afirmar doncs que es dissenyà una unió basada en un pilar econòmic, sustentat en la coordinació de les polítiques econòmiques de tots els Estats membres, i en un pilar monetari, basada en l'existència d'una moneda, una política i un banc central comuns. Les conclusions de l'informe, presentades l'abril de 1989 amb unanimitat entre els redactors, recuperava l'essència del *Pla Werner* d'assolir la integració monetària en tres fases.

Arribats en aquest punt cal fer esment que, des d'una perspectiva econòmica, la implantació de l'euro es visualitzava com una facilitat en el comerç i la lliure circulació de capitals; des de la perspectiva política, en canvi, ha estat un pas fonamental en el procés d'integració europea. Una integració que, per motius diversos, ha estat liderada per

Alemanya i França. Tal és la importància que s'ha donat a la UEM que, en paraules del canceller Kohl, «la unió política i monetària és necessària per assegurar l'absència de conflictes i guerra⁷». Però darrera d'aquesta declaració d'intencions no hi havia una devoció incondicional alemanya pel procés, sinó que existien tot un seguit de reticències que, a través de l'ús de la posició de força en les negociacions, van aconseguir que la unió s'adaptés al màxim a les seves necessitats.

A Alemanya històricament ha existit un corrent d'opinió que temia que la unió monetària impliqués la subordinació de la política econòmica i la pèrdua d'influència, especialment del Bundesbank, respecte altres països. Es temia sobretot haver d'assumir els deutes públics dels països perifèrics i el perill que la substitució del marc, moneda de reconeguda fortalesa i trajectòria antiinflacionista, pressionés a l'alça la inflació, autèntic temor alemany arran del període d'hiperinflació de 1923. Però amb la caiguda del mur de Berlín el 1989, coincidint amb l'*Informe Delors*, canvia totalment el panorama: l'interès principal del canceller Kohl passa a ser la reunificació i la voluntat d'establir relacions amb les antigues repúbliques soviètiques. França, temorosa de la influència major d'una Alemanya reunificada dins la Comunitat Europea (Muns, 1997, 18), veu com la implantació de la UEM pot ésser un pas decisiu en la limitació del poder del Bundesbank, i ho imposa com a contrapartida.

Tornant al relat dels fets, a la Cimera de Madrid de 1989 es procedí a l'aprovació de l'informe per part dels Estats membres, donant l'inici al procés que conduiria a la implantació de l'euro. El projecte va anar madurant lentament per la realitat del procés de negociacions i pels successos de l'est, que van condicionar Alemanya i van obligar a refer certs punts del calendari previst:

- S'ajornà la creació del BCE fins a l'inici de la tercera fase, i no a la segona com recomanava l'informe.
- La creació de l'Institut Monetari Europeu a l'inici de la segona fase amb l'objectiu de coordinar les polítiques monetàries dels Estats membres del SME.

⁷ Diversos autors fan referència a la UEM com a garantia de pau i estabilitat a Europa. Especialment interessants són les opinions de Werner (2014), Felber (2012) i Oller-Ariño (1997).

- La imposició d'uns criteris de convergència que els candidats haurien de complir per tal d'accedir a la tercera fase.

L'últim punt és degut a la contraposició de dos visions diferents. La primera, defensada pel Regne Unit, Alemanya, que n'era l'impulsor ja que en aquells moments els complia i es veia moralment legitimat per exigir-lo a la resta, i els països sota la influència del marc alemany (Països Baixos, Bèlgica i Luxemburg) consideraven que la convergència havia de ser un pas previ a la unió ja que així s'assegurava l'estabilitat financera. La segona, defensada per la Comissió Europea i els països perifèrics, creia que la convergència s'havia de produir gradualment gràcies a la unió. Finalment es va imposar el punt de vista germànic, i en conseqüència es crearen els *criteris de convergència* i l'acord que per accedir a la tercera fase de la UEM es faria un test sobre compliment dels criteris a tots els aspirants per tal d'aprovar-ne la participació.

A més, per fer front al rebuig d'alguns països a la UME⁸, especialment el Regne Unit i Dinamarca, es concedí la potestat de decidir a cada país si volia integrar-se o no a la moneda única, però tampoc podia oposar-se a que països tercers hi accedissin i havien de sotmetre's igualment a la convergència econòmica per evitar turbulències al mercat comú. Per últim, la potestat sobre els tipus de canvi quedava sota la jurisdicció del Consell Europeu. S'arribà a finals de 1991 amb la necessitat de donar base jurídica al resultat obtingut sobre la negociació de l'*Informe Delors* i totes les variacions comentades anteriorment. Per fer-ho, era necessària la redacció d'un nou tractat que recolzés el procés d'integració. És així com es firma el Tractat de la Unió Europea (TUE), més conegut com el Tractat de Maastricht, on a més d'establir-se les bases jurídiques de la UEM, s'acorda el calendari a seguir per a la implantació d'aquesta.

També s'hi especifiquen els criteris de convergència com a requisit d'accés a la tercera fase; un cop dins, per al bon funcionament de la unió, caldrà fer un esforç per mantenir-los. Concretament, els criteris són:

⁸ El concepte d'Unió Econòmica i Monetària fa referència a la integració (en major o menor grau) que han seguit tots els països europeus, mentre que quan es parla d'Unió Monetària Europea es refereix a tots aquells que comparteixen la moneda única (també coneguts com a *Eurogrup*).

- Estabilitat de preus duradora, que no sobrepassi en 1,5 punts percentuals la mitjana dels tres millors membres.
- Dèficit públic màxim del 3% del PIB.
- Deute públic màxim del 60% del PIB.
- Haver participat a l'SME dos anys abans de l'avaluació sense haver patit fortes tensions monetàries.
- Estabilitat de tipus d'interès, que no sobrepassi en 2 punts percentuals la mitjana dels tres millors membres.

Taula 1: Calendari de consecució de la UEM

EL CALENDARI DE CONSECUCIÓ DE LA UNIÓ ECONÒMICA I MONETÀRIA

Primera fase (de l'1 de juliol de 1990 al 31 de desembre de 1993)

- Liberalització del moviment de capitals i dels serveis financers a la Comunitat
- Supervisió multilateral de la política econòmica i impuls de la convergència econòmica i monetària
- Increment de la cooperació monetària entre Bancs Centrals Nacionals
- Lliure utilització de l'ECU

Segona fase (de l'1 de gener de 1994 al 31 de desembre de 1998)

- Liberalització dels moviments de capitals amb països tercers
- Prohibició als B.C.N. de concedir crèdit aplicació del principi de no coresponsabilitat financera
- Aplicació del procediment de dèficit excessiu.
- Posada en marxa de l'Institut Monetari Europeu per tal de preparar la tercera fase de la UEM
- Compliment dels criteris de convergència del Tractat de Maastricht
- Establiment del SEBC i del BCE i aprovació de la legislació necessària per la introducció de l'euro

Tercera fase (de l'1 de gener de 1999 en endavant)

- Fixació irrevocable del tipus de canvi i substitució de les monedes nacionals
- Entrada en funcionament del SEBC i del BCE
- La política de tipus de canvi la decideix el Consell, amb l'assessorament de la Comissió i el BCE
- Control dels acords del Pacte d'Estabilitat i Creixement i sanció dels incompliments

Font: elaboració pròpia a través de dades del BCE i Elias et. Al. (2001)

Semblava que, amb l'aprovació del Tractat, Europa s'encaminava definitivament cap a la integració monetària, però encara existien diversos obstacles que complicarien el camí cap a la moneda única. El primer contratemps vingué de la negativa danesa al Tractat⁹; el 2 de juny de 1992 guanyava el no al TUE, provocant la paralització del procés

⁹ Els tractats comunitaris i les seves possibles modificacions han de ser aprovats unànimement per aquells sobre qui recau la sobirania nacional dels estats.

d'aprovació. La situació es va poder solucionar a la Cimera d'Edimburg de desembre del mateix any, on es va concedir a Dinamarca la no inclusió a l'UME, l'estructura militar de la UE i el projecte de ciutadania europea; amb això, es celebrà un segon referèndum el maig de 1993, amb resultat favorable. Però aquest no va ser l'únic contratemps diplomàtic/democràtic: el referèndum de ratificació francès es va guanyar amb un escàs marge, al Regne Unit va costar assolir una majoria parlamentària a favor del Tractat i Alemanya, paradoxalment, va ser l'últim país a aprovar-lo arran d'una denúncia al Tribunal Constitucional argüint que la substitució del marc per una altra manera violava la llei fonamental alemanya. Així doncs, imperava la sensació que l'UEM no disposava de suficient legitimitat.

El segon obstacle a superar, possiblement encara més greu que el primer, fou la crisi de l'SME de 1992/1993. Iniciada precisament pel no danès al Tractat, va ser una mostra més de les diferències estructurals entre les economies dels països membres. Quan la crisi va esclatar, l'SME estava format pel marc alemany, el franc francès, la lliura esterlina britànica, la lira italiana, el franc belga, la corona danesa, el florí holandès la pesseta espanyola, la lliura irlandesa, el dracma grec i l'escut portuguès. La crisi va vindre provocada per diversos factors, cinc dels quals resumits per Vidales (2015): la liberalització del moviment de capitals de 1990 i la consegüent interdependència de la política monetària dels Estats membres; el caràcter asimètric de l'SME aguditzat per la reunificació alemanya; l'escassa insuficiència nominal i la insuficiència dels mecanismes de convergència; la crisi dels EUA, que van rebaixar el tipus d'interès i van apreciar el marc; el no danès al TUE i l'aprovat just del referèndum francès. Muns (1997) n'indica dos més: la inexistència d'ajustos en els tipus de canvi des de 1987 i el fort augment del tipus d'interès que el Bundesbank, fidel a la seva ortodòxia monetària, va aplicar per compensar l'impacte pressupostari de la reunificació i l'acceleració de la demanda domèstica, fet que també va influir en l'apreciació del marc.

Tot això es donava en un context de desacceleració de l'economia de la resta de països que, obligats a pujar el tipus d'interès, van haver de suportar una pèrdua de competitivitat. Els mercats, tot i els desajustos evidents de les divises (a més de l'apreciació del marc, altres monedes com la pesseta van ingressar al sistema el 1989 sobrevalorades) i la falta d'ajustaments en els tipus de canvi, no van actuar mentre van tenir el convenciment que

la UEM tiraria endavant, però un cop sorgiren els dubtes van començar a revisar les seves expectatives i a realitzar atacs especulatius que les intervencions monetàries no van poder contrarestar. L'escenari s'agreujà quan, el 16 de setembre de 1992, la lliura esterlina i la lira abandonen l'SME incapaços de fer front a la situació; dos dies més tard la pesseta es devalua un 5% davant dels atacs i, dos mesos més tard, el Banc d'Espanya es va veure obligat a tornar a devaluar, aquest cop un 6%, contagiant automàticament l'escut i la lliura irlandesa. L'estiu de 1993 la situació encara empitjorava quan els francesos es negaren a devaluar (per raons de prestigi) i els alemanys a revaluar (per raons de competitivitat), sent l'única solució l'establiment de noves bandes de fluctuació de $\pm 15\%$ (només Alemanya i Holanda es van mantenir dins les bandes inicials).

Conseqüència de la crisi de l'SME començaren a sorgir veus que qüestionaven si s'havia de modificar el calendari previst de la UEM (tant per accelerar com desaccelerar) o modificar els criteris de convergència. L'euroescepticisme s'havia imposat en el si de les societats, mentre els governs rebien dues bones notícies: la creació de l'Institut Monetari Europeu (IME) l'1 de gener de 1994 amb la funció de millorar la cooperació entre bancs centrals i coordinar les polítiques monetàries, el rigor del qual va ser cabdal per a la bona marxa del procés, i una relativa millora de la conjuntura econòmica. Amb aquesta situació, s'optà per continuar amb el calendari establert ja que es temia la possibilitat que hi hagués fluctuacions de divises majors i/o devaluacions competitives¹⁰. En certs moments des del nucli dur (Alemanya i França) es va considerar el concepte de dues velocitats o geometria variable¹¹, entès com l'endarreriment de l'entrada dels països perifèrics a la tercera fase per tal que aquests afrontessin amb més garanties la prova dels criteris de convergència. El rebuig d'aquests últims a tal consideració va descartar la idea i es va introduir el concepte d'excepcions¹².

Així s'arribava a la Cimera de Madrid de 1995, d'importància cabdal per relançar el projecte d'integració perquè, d'una banda, es ratificà el calendari d'inici a la tercera fase afegint les recomanacions de l'IME i es donà nom a la moneda única; de l'altra, per la proposta del ministre de finances alemany, Theo Waigel, de la creació del Pacte

¹⁰ Vegeu Vidales (2015).

¹¹ Vegeu Muns (1997).

¹² Es decidí que a tots els participants de la unió que ho desitgessin se'ls realitzaria l'anàlisi dels criteris de convergència al mateix temps. Aquells que no superessin la prova, rebrien una moratòria per continuar aplicant polítiques que portessin al seu compliment.

d'Estabilitat i Creixement (PEC). La proposta del PEC, tal com explica Calonge (2008) venia donada pel temor d'Alemanya que, en vista del possible relaxament en la interpretació dels criteris de convergència, països potencialment desestabilitzadors de la zona mediterrània accedissin a la tercera fase i, encara que els complissin, res assegurava que es mantindria el rigor pressupostari un cop dins. Aquesta desestabilització per relaxació de la política fiscal (o política expansiva) podria provocar un augment de la inflació i obligar a actuar al BCE augmentant el tipus d'interès de forma contraproduent per la resta de membres de l'Eurozona (Serrano i Montoro, 2007). Per evitar-ho, es proposava un major control dels pressupostos públics (part preventiva) per part de l'ECOFIN¹³ i la possibilitat d'emetre recomanacions específiques i imposar mesures sancionadores si s'incompleixen (part correctora) per part de la Comissió. La proposta va ser acceptada i aprovada definitivament al Consell Europeu d'Amsterdam juny de 1997; la menció del títol al *creixement* va ser una concessió a França que no implicava cap modificació del contingut. Els candidats a formar part de la unió encaminaven així l'últim any abans de l'avaluació que els permetria entrar a la tercera fase. Aquell any va estar marcat per la contenció i les argücies comptables dels diferents estats per complir els criteris.

Taula 2: Calendari d'introducció de la moneda única

EL CALENDARI D'INTRODUCCIÓ DE LA MONEDA ÚNICA

Fase A: període de preparació (1995-1998)

- Preparació legislativa i institucional per garantir la introducció de l'euro l'1 de gener de 1999
- Selecció dels Estats participants
- Fixació dels tipus de canvi bilaterals entre les divises participants
- Constitució del SEBC i del BCE
- Inici de la producció de bitllets i monedes en euros

Fase B: període transitori (de l'1 de gener de 1999 al 31 de desembre de 2001)

- Fixació irrevocable dels tipus de conversió entre les monedes participants i l'euro
- El deute públic s'emet en euros
- La política monetària comuna es fa en euros
- S'utilitza l'euro com a moneda escriptural.

Fase C: període de canvi o de bescanvi (de l'1 de gener de 2002 al 30 de juny de 2002)

- Comencen a circular els bitllets i les monedes en euros
- Substitució de les monedes nacionals

Font: elaboració pròpia a través de dades del BCE i Elias et. Al. (2001)

¹³ El Consell ECOFIN és l'òrgan que reuneix tots els ministres d'economia i finances de la Unió Europea.

Semblava doncs que el camí cap a la unió monetària era ja definitiu. Arribada l'hora de l'avaluació del compliment dels criteris de convergència, però, va ser necessària una relaxació en la interpretació dels criteris per part del Consell de la UE, ja que la gran majoria de països incomplien algun punt, fins i tot Alemanya. A més, el procés de convergència no venia desenvolupant-se des de la firma del Tractat, sinó que la majoria de països van haver de fer un esforç final per tal de maquillar els números. La relaxació dels criteris s'explicava per diversos motius enumerats per Conthe (1997): en part, per la convicció que l'aprovació del PEC obligaria al rigor pressupostari un cop dins la tercera fase; es volia evitar que països que amb l'aplicació rigorosa del Tractat podien quedar-ne fora vetessin el procés¹⁴; pels interessos alemanys, ja que per una banda els empresaris estaven preocupats per l'excessiva fortalesa del marc i, per l'altra, l'endarreriment de la UME posava en perill l'expansió de la UE cap a l'est. Per la seva banda Werner (2014) defensa que Alemanya, amb un deute superior al 60% del PIB, va haver de cedir en la voluntat de vetar els Estats mediterranis degut a les pressions franceses en defensa dels seus propis interessos econòmics a la zona. L'1 de gener de 1999 s'inicia la tercera i última fase de la unió econòmica i monetària amb la participació d'onze estats: Alemanya, Àustria, Bèlgica, Espanya, França, Finlàndia, Irlanda, Itàlia, Luxemburg, Països Baixos i Portugal.

Com ja s'ha vist, el procés d'integració que va desembocar en la UEM va estar marcat per les decisions polítiques, els temors alemanys i la imposició a tots els aspirants d'una convergència econòmica que es va acabar assolint amb una relaxació interpretativa dels criteris de convergència. La defensa de la necessitat d'una convergència econòmica deriva de la teoria de les Àrees Monetàries Òptimes¹⁵, que imposa l'harmonització de les economies de tots els Estats participants (és a dir, que no existeixen divergències econòmiques importants entre ells) per tal que els beneficis de compartir una moneda i

¹⁴ L'adhesió de països a la moneda única, a més de "complir" amb els criteris de convergència, necessita de l'aprovació del Consell per majoria qualificada.

¹⁵ El concepte, introduït per Robert Mundell (1961), defensa l'existència de zones on la creació d'una moneda única té efectes beneficiosos en l'eliminació del risc de tipus de canvi i la convergència de polítiques monetàries. Per ser considerada com a tal, ja que obligarà a l'execució d'una política monetària única, cal d'una estructura econòmica similar entre els participants, compartir cicles econòmics i establir mesures que serveixin per compensar possibles xocs asimètrics, que són crisis que es produeixen en una zona concreta dins l'àrea òptima (com ha estat, per exemple, la bombolla immobiliària espanyola). El cost associat més important és la pèrdua de la sobirania en la política monetària, que desposseeix als estats de mesures correctores de la competitivitat com la capacitat de devaluar la moneda.

política monetària úniques siguin superiors als costos associats. Els criteris de convergència i el PEC van ser proposats per Alemanya (en moments històrics on els complia perfectament) precisament pel temor a veure's influenciat negativament per països amb fama de poc rigor pressupostari i perdre la posició de líder europeu. Amb tot, actualment la UME no es pot considerar una àrea monetària òptima: a les més que evidents diferències estructurals, que amb la implantació de l'euro han augmentat degut a l'especialització dels països tal i com explica Ponsot (2013), s'hi afegeixen altres problemes que explica Collins (1997): la dificultat de moviment de persones de zones deprimides a zones pròsperes per les diferències culturals existents, la dificultat de compatibilitzar polítiques fiscals descentralitzades amb una política monetària única i l'escassa dotació de pressupost de la UE, que és insuficient per realitzar transferències fiscals a les zones deprimides. A més a més, la relaxació en la interpretació dels criteris de convergència a l'avaluar l'accés dels diferents països a la tercera fase ja va provocar un relaxament evidenciat pel distanciament dels cicles econòmics (Elías, 2001) i la falta de credibilitat del PEC (a dia d'avui, tot i havent-hi condicions suficients, mai s'ha sancionat cap país, amb el punt àlgid en la no sanció a Alemanya i França el 2003 tot i haver acumulat en diversos exercicis dèficit excessiu sense posar-hi solució) ha incentivat aquesta divergència, i es que no es pot ser jutge i jutjat al mateix temps.

1.3) El Banc Central Europeu: estructura i funcionament

L'entrada a la tercera fase de la UEM va comportar la creació del Banc Central Europeu (BCE) i l'establiment del Sistema Europeu de Bancs Centrals (SEBC), organisme format pel BCE i els Bancs Centrals Nacionals (BCN) sobre el qual reposa la confecció i execució de la política monetària de la zona euro. Des de l'esclat de la crisi, als mitjans de comunicació i les tertúlies s'han sentit veus que es preguntaven perquè l'actuació del BCE no s'encaminava a fomentar el creixement, arribant a assegurar fins i tot que s'actuava sota els designis d'Alemanya. Aquest apartat pretén afirmar o desmentir aquest fet, analitzant les bases legals i l'estructura organitzativa del BCE.

La creació del BCE i del SEBC té el seu origen en el Tractat de Maastricht, que li atribueix l'execució de la política monetària dels estats de l'Eurozona. El seu objectiu primordial

és mantenir l'estabilitat de preus i, supeditat a aquest, donar suport als objectius econòmics de la Unió¹⁶. Aquí ja es pot veure la primera dificultat de coordinació de les polítiques econòmiques, i és que els objectius econòmics de la Unió són, per aquest ordre, la implantació d'un mercat comú que serveixi de base per al creixement equilibrat i l'estabilitat de preus¹⁷. Segons Martínez (2005), aquesta és la primera causa de la difícil coordinació entre política fiscal i monetària. Aquesta incongruència, com explica Elias (2001), rau en el fet que es va agafar el Bundesbank com a model a seguir de la política monetària i així intentar beneficiar-se de la seva credibilitat i reputació antiinflacionista. A més, també se n'agafa la idea d'autonomia màxima o independència que les legislacions comunitària i estatals li podessin concedir. L'assimilació de la política monetària alemanya s'explica per dos motius fonamentals: per una banda, l'argument teòric que la millor contribució a un creixement sostingut és aconseguir l'estabilitat de preus; per l'altra, calia alguna contraprestació al temor alemany de cedir la seva sobirania i la seva moneda en favor d'una divisa de nova creació, amb totes les incerteses que això comporta.

Queda prou clar perquè el BCE no ha actuat en pro del creixement de la zona euro: perquè no està concebut per a tal fi, a diferència de, per exemple, la Reserva Federal dels Estats Units. Però tot i així, es fa necessari estudiar-ne la seva independència per entendre exactament què és el BCE i fins a quin punt els postulats germànics es van imposar en la seva concepció.

La independència del BCE queda regulada a l'article 130 del Tractat de Funcionament de la Unió Europea (TFUE) i l'article 7 de l'Estatut del Sistema Europeu de Bancs Centrals. En ells es defensa que cap membre que formi part del SEBC pot rebre pressions dels organismes comunitaris, dels governs estatals o altres organismes internacionals, ni ha d'actuar al servei de terceres persones. L'article 129.2 del TFUE dota als Estatuts del SEBC i BCE de rang màxim. Com defensa Martínez (2005), amb aquestes mesures els Estats membres de la UEM s'asseguren de dotar amb la màxima legitimitat possible les accions del SEBC, el compliment dels objectius assignats i la possibilitat que, en cas de modificacions substancials de la base jurídica, al tractar-se d'una modificació dels

¹⁶ Estatuts del Sistema Europeu de Bancs Centrals (ESEBC), article 2.

¹⁷ Tractat de la Unió Europea (TUE), article 3.3.

tractats, tots els Estats tindran veu i vot en la discussió intergovernamental, ja que d'altra forma no disposen de veu pròpia dins del Comitè Executiu del BCE. Els problemes derivats de la independència són, per una banda, que actualment no existeix un mecanisme de control eficient sobre la institució encarregada de la gestió comú de la política monetària; ni el Consell de la UE ni la Comissió Europea poden incidir en les decisions del BCE (el president del Consell i la Comissió poden assistir a les reunions del Consell de Govern del SEBC, però no tenen dret a vot) i qualsevol decisió que puguin prendre i afecti l'àmbit competencial del BCE ha de ser notificada i avalada pel president del Comitè Executiu. Per l'altra, la no existència d'un govern econòmic fort pot agreujar aquesta mancança derivada de la independència, ja que és impossible endegar polítiques fiscals amb pes suficient per contraposar-se a la política monetària (Martínez, 2005).

El SEBC i el BCE disposen de tres òrgans de govern, explicats de més a menys important: el Comitè Executiu, el Consell de Govern i el Consell General. El Comitè és l'encarregat de la gestió ordinària del BCE, tot i que a l'hora de la veritat és qui realment ostenta el poder, ja que si el Consell de Govern és l'òrgan decisor, qui s'encarrega de preparar les reunions del Consell és el Comitè; a més a més, els membres del Comitè es dediquen a temps complet al BCE, mentre que els governadors dels BCN han de repartir el seu temps entre la institució que representen i el SEBC (Martínez, 2005). Està format pel president, el vice-president i quatre membres més, tots escollits amb el consens dels estats membres de la UEM i de les institucions comunitàries; tants electors ajuden suposadament a la imparcialitat dels escollits. Els candidats a formar-ne part són professionals de reconegut prestigi i trajectòria en àmbits monetaris i que, en principi, són neutres. A l'hora de la veritat, però, Martínez (2005) apunta que hi ha poques persones que reuneixin el perfil requerit. Els membres del Comitè tenen un mandat llarg i no renovable que assegura que no cedeixin a les pressions de tercers. La seva renovació es fa de forma esglaonada (no acaben mandat al mateix temps) per assegurar una continuïtat de la política a seguir. Per últim, al ésser només sis les places del Comitè, no tots els països hi tenen veu directa, d'aquí l'afirmació anterior que en cas de renovació de la base jurídica, els estats s'asseguren veu pròpia.

El Consell de Govern, com ja s'ha dit, és el màxim òrgan de decisió del SEBC, responsable de l'adopció de les mesures de política monetària. Està format pels membres

del Comitè i els governadors dels BCN de la zona euro. Aquí hi podria haver una fissura en la independència del BCE, ja que als governadors dels BCN els escullen els governs respectius, però l'adaptació de la normativa estatal a la comunitària obliga que l'elecció i els mandats dels governadors s'adapti als mandats dels membres del Comitè, tallant la possibilitat d'influir (Martínez, 2005). El president del Consell és el del Comitè. El Consell General és un òrgan de caràcter transitori que reuneix al president i vice-president de la Comissió amb els governadors de tots els BCN de la Unió Europea. El seu objectiu és aconseguir la coordinació de la política monetària de l'Eurozona i la resta de països de la UE.

Com s'ha comentat, no hi ha possibilitat de control estricte de les decisions del BCE. Si bé té l'obligació d'informar al Parlament Europeu i de donar resposta a qualsevol petició de compareixença, l'article 130 TFUE que blindava l'autonomia fa que no passin de ser meres sessions informatives. Pel que fa a control judicial, el Tribunal de Justícia de la UE només pot controlar la legalitat dels actes i destituir un membre del Comitè per actuació negligent si la demanda ve del propi Comitè o Consell de Govern. No hi ha control estricte dels comptes perquè la responsabilitat única de confecció i l'elecció d'auditories externes correspon al Comitè; si qualsevol altra institució sol·licités una auditoria, hauria de fer front a la incertesa que suposaria la desconfiança al BCE. I per últim i més important: el fet de no constar amb un govern econòmic fort consagra la independència de la qual gaudeix el SEBC.

En resum, el BCE no es limita als mandats alemanys (i no cal, perquè el BCE és en certa manera un mirall de la forma de fer del Bundesbank) i és cert que no té el creixement dins dels seus principals objectius. Les seves actuacions estan directament avalades pel Tractat, i en conseqüència han actuat dels diversos gestors que hi ha passat. Sembla clar que fa falta una democratització del control del BCE, que podria donar-se a través del Parlament Europeu, i un contrapès econòmic fort. Amb tot, sembla molt difícil que els diferents membres de la Unió Europea arribin a la unanimitat requerida per la modificació del Tractat que serveixi per posar solució a aquests, ja que no sembla descabellat que com a mínim Alemanya s'hi oposi, sent qui més va influir en la construcció de la UEM i un dels països més crítics enfront la política actual del BCE de finançar deute sobirà per calmar els mercats financers, tema que es tractarà en els següents punts.

2. Va beneficiar la implantació de l'euro a Alemanya?

Tal com s'ha explicat en el primer punt, el pes i la influència de les exigències alemanyes en la configuració actual de la UEM i la UME és elevat. Aquest fet ha fomentat, sobretot des de l'esclat de la crisi, la creença que la implantació de l'euro ha beneficiat Alemanya. L'afirmació, si bé es refereix bàsicament a la situació actual (amb la fortalesa germànica enfront els estats deprimits del Mediterrani), té una interpretació de caire històric referint-se al procés de reunificació de la República Federal Alemanya i la República Democràtica Alemanya. En aquest punt s'intentarà confirmar o desmentir aquest punt de vista, i per això s'estudiarà, en la mesura de les dades disponibles a Eurostat, l'evolució de l'economia alemanya entre 1991 (amb l'entrada efectiva del Tractat sobre Unió Econòmica, Monetària i Social) i el 2004, any d'ampliació de la Unió Europea cap a l'est. Per fer-ho s'han escollit vuit indicadors macroeconòmics (PIB, demanda interna, balança comercial, taxa d'inflació, atur, productivitat, deute públic i dèficit públic¹⁸). En la majoria de casos, les dades disponibles a Eurostat de la zona euro daten de 1995.

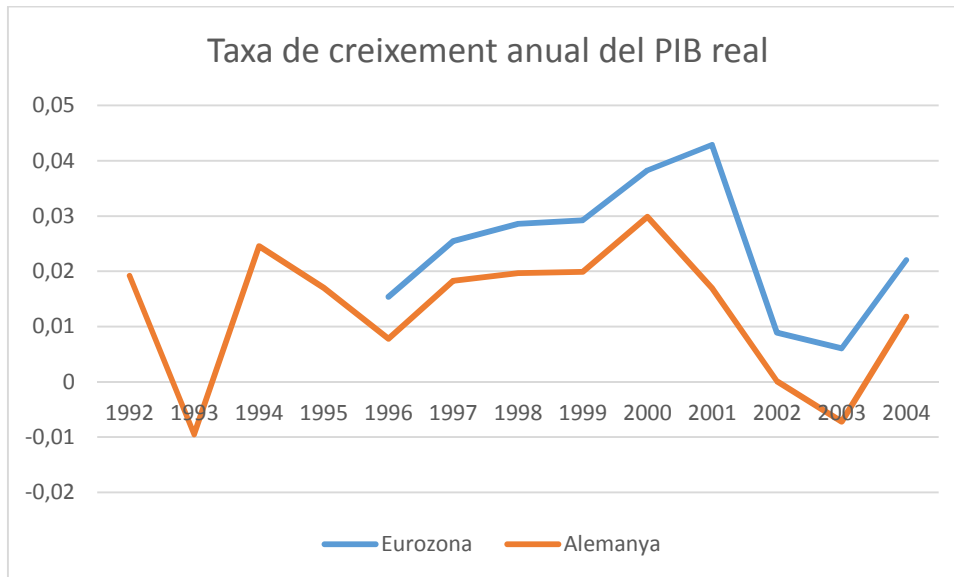
- PIB

Per al PIB, així com la demanda interna i els components de la balança comercial, s'agafa el 2005 com a any de referència. Al gràfic 1 es pot veure com al llarg del període 1991 – 2004, l'economia alemanya experimenta retrocessos del PIB els anys 1993 i 2003, mentre que amb les dades disponibles de la zona euro es pot veure com el creixement anual sempre és positiu. A més a més, la taxa de creixement alemanya es manté sempre per sota de la mitjana de l'Eurozona, com ho mostra el propi gràfic o el fet que, entre 1995 i 2004, el PIB alemany creix un 12,29% (un 1,29% si s'utilitza la taxa de creixement acumulatiu), mentre el de la zona euro ho fa un 23,81% (un 2,4% amb la taxa de creixement acumulatiu) impulsat pels països GIPSIC que, amb la convergència de tipus d'interès i el conseqüent accés als mercats del deute a un preu menor experimenten grans creixements. Fent un anàlisi més acurat, el PIB alemany en el període 1991 – 1996 mostra un patró irregular; el PIB creix un 6,01% tot i el creixement negatiu de 1993. El creixement irregular que experimenta Alemanya a principis de la dècada de 1990 es deu a l'efecte *catching up* (convergència en el desenvolupament econòmic) experimentat als antics

¹⁸ Les diverses taules i gràfics es troben als annexos.

lands de l'est tot i els esdeveniments de la reunificació, que es comenten més avall. Entre 1997 i 1999 s'estabilitza el creixement al voltant del 2%, mentre que pel mateix període la zona euro creix més de mig punt percentual més. El 2000 es produeix un repunt (que s'allarga fins al 2001 a la zona euro), per patir els anys següents una desacceleració que porta a la recessió alemanya de 2003.

Gràfic 1: Taxa de creixement anual del PIB real (2005 = 100)

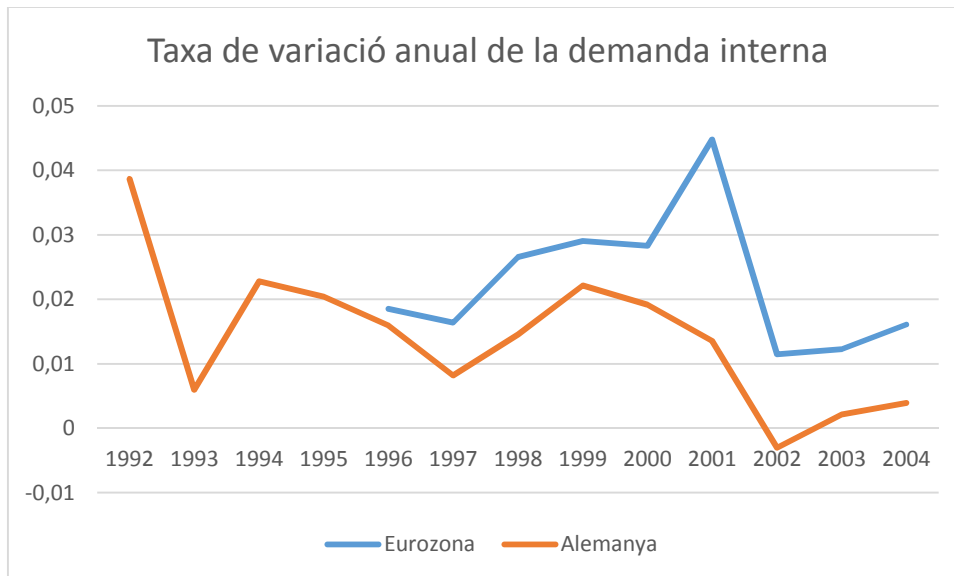
Font: elaboració pròpia a partir de dades d'Eurostat

- Demanda interna

Fent un cop d'ull al gràfic 1 i al gràfic 2, es veu ràpidament que el PIB i la demanda interna segueixen tendències molt similars, especialment en anys de recessió. Es veu com a partir de 1991 la demanda estava a nivells que no es tornen a assolir (entre 1991 i 1992 creix un 3,87%). Aquesta desacceleració es deu, a més dels problemes explicats al punt anterior, a l'augment del tipus d'interès que el Bundesbank va executar per fer front a la política fiscal expansiva del govern, que va desincentivar el consum i la inversió interna i va tenir conseqüències per la resta de països de la UE (apreciació del marc i crisi del SME). Respecte a Alemanya, remarcar també que l'any 2000 comença de desacceleració del consum intern, donant a entendre que el pic de creixement del PIB d'aquell any es devia al sector exterior. A la zona euro les taxes de creixement anual es situen sempre per sobre de les d'Alemanya; a tall d'exemple, mentre Alemanya creix un 10,04% (un 1,07% amb la taxa de creixement acumulatiu) entre 1995 i 2004, a la zona euro la taxa s'enfila

fins al 22,22% (un 2,25% amb la taxa de creixement acumulatiu) gràcies a l'augment de capacitat d'adquisició dels agents dels països perifèrics a través de l'endeutament.

Gràfic 2: Taxa de creixement anual de la demanda interna (2005 = 100)

Font: elaboració pròpia a partir de dades d'Eurostat

- **Balança comercial**

La tendència dels primers anys estudiats (1991 a 1995) de la balança comercial d'Alemanya era de reduir-se el superàvit com a conseqüència de la reunificació, que va obligar a captar capitals per transferir-los a l'est; dit d'una altra manera, creixien més les importacions que les exportacions. A partir de 1996, quan ja s'havia confirmat l'euro com a futura moneda europea, la tendència de creixement del superàvit contínuament es dispara, tot i que es produeix una desacceleració entre 1998, 1999 i 2003. La variabilitat de les dades de la balança comercial alemanya recomanen fer ús de la taxa de creixement anual acumulatiu: entre 1995 i 2004, la balança comercial creix un 4,79% a l'Eurozona i un 80,82% a Alemanya. Aquests resultats, especialment els alemanys, estan distorsionats per culpa del baix valor de 1995. Per entendre millor la situació, cal disgregar importacions i exportacions. Les exportacions de l'Eurozona augmenten entre 1995 i 2004 un 74,07%, mentre les importacions ho fan un 75,35%, mentre que a Alemanya les importacions augmenten un 67,96% i les exportacions un 92,12%. A l'augment de la capacitat exportadora germànica hi contribueixen quatre fets: l'equiparació del nivell de preus dins l'Eurozona, la desaparició de la barrera del tipus de canvi (una moneda forta

com el marc encareix les exportacions i abarateix les importacions), la pèrdua inicial de valor de l'euro respecte al dòlar augmentant la competitivitat dels productes taxats en euros i l'avantatge salarial alemany (alguns autors parlen de *dumping* salarial¹⁹). Per fer-se una idea del desenvolupament exportador d'Alemanya, només cal veure la seva contribució a la balança de la zona euro: el 1995 era del 0,55%, mentre que l'any 2004 representava un 74,6% del total.

- Taxa d'inflació

En aquest cas només es disposen de dades des de 1997 tant d'Alemanya com de l'Eurozona. Mentre les taxes d'Alemanya fluctuaven entre el 0,6% i l'1,9%, mentre que les de la zona euro es movien entre l'1,1% i el 2,3%. Aquestes dades s'expliquen per la diferència en el creixement: mentre a Alemanya era lent i sostingut, a l'Eurozona el creixement dels països perifèrics es va disparar amb la convergència dels tipus d'interès resultants de la UEM, ja que poden aprofitar-se de la reputació dels països centrals i la confiança que hi tenen els mercats, a més d'atreure capitals des del centre en busca d'un major rendiment²⁰. A més, cal recordar la política restrictiva del Bundesbank com a resposta a la política expansiva del govern federal. Tal i com explica Feito (1997, 173), la inflació posterior a la reunificació es va disparar fins a taxes del 5% l'any 1992, donant encara més arguments del perquè l'augment del tipus d'interès a Alemanya

- Atur

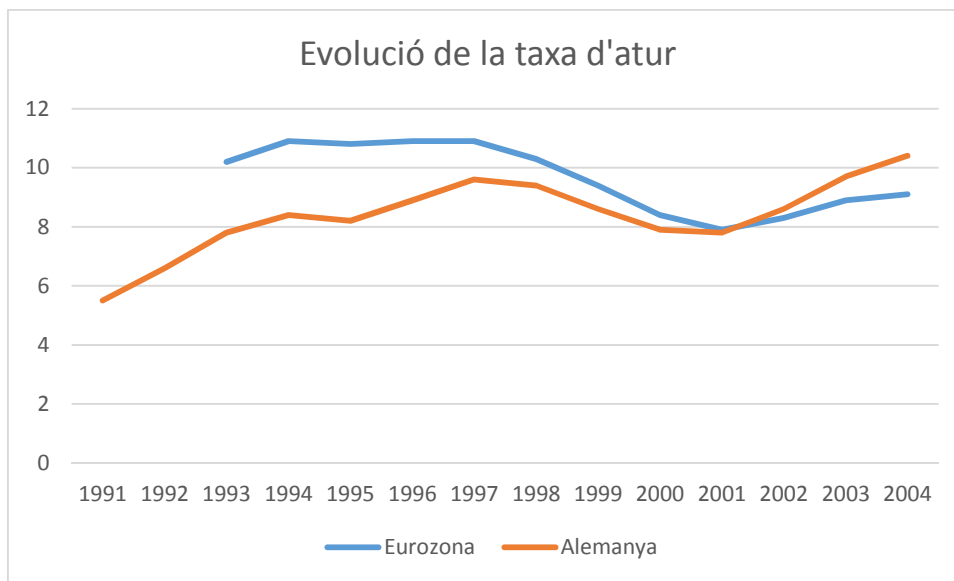
L'atur (i l'existència d'atur estructural) és i ha estat des de la dècada de 1970 un dels majors problemes dels països europeus. La privatització i tancament de moltes empreses poc eficients de l'antiga RDA, juntament amb la crisi alemanya de l'euro indicada més avall, expliquen la tendència alcista del total d'aturats d'Alemanya en el període estudiat. Tal i com es veu al gràfic 3, la taxa d'atur des de 1991 ha seguit una tendència alcista a Alemanya, mentre que a la resta de la zona euro la tendència ha estat a la inversa. Aquest

¹⁹ La divergència de polítiques salarials en el sí de la UEM va comportar que, mentre a l'àrea perifèrica l'acceleració econòmica va empènyer a l'alça els salaris i, conseqüentment, els costos laborals unitaris, a Alemanya s'imposà una moderació que donava més competitivitat als seus productes. Per més informació, vegeu Felber (2013).

²⁰ Vegeu Werner (2014).

fet ha suposat que a partir de 2002 la mitjana alemanya fos superior. El procés de desindustrialització de la RDA i la desacceleració del creixement són els principals factors que expliquen aquest augment de l'atur alemany, mentre que els efectes derivats de la confirmació de l'euro en el creixement dels països perifèrics explica la reducció de la mitjana europea d'aturats. A les conclusions d'aquest punt es detallen les mesures que el govern socialdemòcrata alemany va prendre per invertir la tendència.

Gràfic 3: Evolució de la taxa d'atur

Font: elaboració pròpia a partir de dades d'Eurostat

- Dèficit i deute públic

La difícil digestió de la unió entre la RFA i la RDA va comportar que Alemanya acabés incomplint els criteris de convergència i violés els acords del PEC cap al final del període analitzat (coincidint amb la crisi alemanya de l'euro). Fent un cop d'ull a la taula 15 de l'annex es veu com la proximitat de la tercera fase de la UEM empeny al govern federal a racionalitzar el seu dèficit, passant del 9,3% de 1995 fins al superàvit d'un 1% de l'any 2000 (aconseguint rebaixar la quota del -3% amb el temps just per superar el test de convergència); a partir de 2001, però, el dèficit s'enfila tots els anys per sobre del límit permès. Pel que fa al deute, aquest va créixer entre 1995 i 1999 (superant el límit del 60% en aquest últim), es va reduir entre 2000 i 2001 per tornar a augmentar a partir de llavors (tornant a superar el límit permès a partir de 2003).

Un cop fet l'anàlisi estadístic, es creu convenient fer un aprofundiment de les conseqüències econòmiques de la reunificació alemanya. Tal com expliquen la Subdirecció General d'Estudis del Sector Exterior (2002) i Zschiesche (2003), la caiguda del Mur de Berlín el novembre de 1989 va donar pas a la integració de la RFA i la RDA, que va ser més aviat una absorció de la primera sobre la segona amb l'entrada en vigor del Tractat sobre Unió Econòmica, Monetària i Social l'1 de juliol de 1990; la rapidesa s'explicava per la necessitat de dotar de credibilitat a un procés que implicava dos països molt diferents econòmicament i socialment. Aquesta absorció suposava l'aplicació del sistema d'economia de mercat en una economia poc eficient degut a les polítiques de planificació. En conseqüència els *landers* de l'est van perdre les relacions comercials amb el COMECON²¹ (tot i que al tractat de reunificació s'establia la seva protecció) i van haver d'integrar-se al mercat comú de la UE, on la poca competitivitat que posseïen els seus productes van ensorrar les exportacions. A més, la privatització d'empreses públiques va comportar en molts casos tancaments i/o reduccions de plantilla (tot i que s'intentava arribar a acords per preservar el màxim de llocs de treball), fet que va comportar una progressiva desindustrialització i augment de l'atur; al mateix temps, es van haver de concedir moltes subvencions per tal de trobar compradors disposats a assumir els costos de reestructuració, que va comportar un endeutament de més de 200.000 milions de marcs.

La pèrdua de competitivitat i l'augment de l'atur van portar inexorablement la disminució del consum i la inversió; per fer-hi front, el govern federal alemany va augmentar les transferències i la inversió pública en infraestructures sense augmentar la recaptació impositiva (per por de frenar el creixement), amb el conseqüent augment del dèficit i el deute públic. A més, tal com explica Werner (2014) va ser necessari la captació internacional de recursos per transferir-los als antics *lands* comunistes.

A tot això s'hi ha d'afegir les conseqüències de la política monetària, especialment dos fets: una paritat entre marc occidental i marc oriental massa benigna, quan l'antiga RDA era molt menys competitiva; això obre la porta, al mateix temps, a l'enfonsament de la competitivitat oriental a un consum massiu de producte occidental, que encara dona més

²¹ Sigles del Consell d'Ajuda Mútua Econòmica, organització creada en el marc de la URSS que tenia per objectiu facilitar els intercanvis comercials entre les diferents repúbliques soviètiques.

potència a la recessió i la desindustrialització de l'est. A més, l'augment del tipus d'interès per fer front a la política fiscal expansiva va desincentivar encara més el consum i la inversió.

En resum, sembla ser que la implantació de l'euro va incidir positivament en la balança comercial d'Alemanya, però no va ser suficient per revertir els efectes derivats de la reunificació, tant a nivell pressupostari com en els grans agregats macroeconòmics. A més, tal com explica Werner (2014), la crisi alemanya de l'euro va suposar la redirecció de capitals cap a la perifèria, on s'obtenien majors rendiments, fet que va disminuir la inversió interna i va deprimir encara més el creixement intern. Per fer-hi front, el govern socialdemòcrata de Gerhard Schroeder va implantar l'Agenda 2010, un pla de reforma estructural del mercat de treball i del subsidis d'atur que s'ha defensat com a impulsor de l'economia alemanya des de l'inici de la crisi (ha ajudat a sanejar comptes públics, reduït costos laborals i augmentat la flexibilitat laboral), però que com a contrapartida ha significat la precarietat laboral i salarial de gran part de la classe treballadora²².

3. Les principals polítiques econòmiques durant la recessió (2008 – 2015)

Fins ara s'ha aprofundit en la creació de la UEM i del BCE, el paper que hi va jugar Alemanya i com la introducció de l'euro no va ajudar a pal·liar els efectes de la reunificació. Tot això ha servit per confirmar i desmentir algunes de les afirmacions exposades a la introducció i que van motivar inicialment aquest treball. Arribats aquí, en aquest punt es pretén fer una revisió crítica de la política econòmica que han seguit els estats i les institucions europees des de l'inici de la crisi econòmica. Des d'una política monetària comuna en una zona que, com ja s'ha demostrat, no és una àrea òptima monetària als intents de solució a fracassos com el PEC, incidint en el mal anomenat rescat de països perquè realment es segresta la poca sobirania que encara conserven els estats i les causes que ho han motivat.

²² Vegeu Köhler (2013).

El primer que cal deixar clar és que la crisi de l'euro, entesa literalment com a crisi monetària, no existeix. Ni s'ha donat una ràpida devaluació, ni una fuga generalitzada de capitals ni un canvi de divises suficientment considerable. En tot cas s'ha de parlar de crisi de l'Eurozona. El que succeeix avui dia és una crisi financera internacional combinada amb la crisi del deute sobirà dels estats perifèrics de l'Eurozona, que a la vegada engloba una crisi de credibilitat, conseqüència de la mala construcció de la UEM. I és que part d'aquest deute ja existia abans i durant el procés d'integració cap a la moneda única, quan es va permetre l'accés a països amb un deute superior al marcat pel Tractat, tot i que la font principal del problema ha estat l'endeutament excessiu dels països perifèrics com a conseqüència de la pèrdua de competitivitat respecte la zona central, que ha obligat als primers a assumir elevats dèficits en la balança comercial. A més a més, la situació s'ha vist agreujada amb l'accés barat al crèdit que ha permès que la situació es perllongués en el temps fins a nivells insostenibles sense buscar-hi una solució.

La virulència de l'actual crisi es deu a dos factors relacionats entre ells: la llibertat de moviment de capitals i, com s'ha dit, la competitivitat entre països de la zona euro. Per entendre com s'han desenvolupat els fets, cal retrocedir fins a la introducció de la moneda única. Amb la implantació de l'euro es consolidava la lliure circulació de capitals; aquests, en busca del màxim rendiment, van començar a fluir cap als països perifèrics on l'entrada a la UEM i l'abaratiment del preu del diner va impulsar el creixement.

L'abundància de diner i un tipus d'interès més baix que el que correspondria conservant la moneda nacional va impulsar la formació de bombolles inflacionistes²³ i especulatives (com la bombolla immobiliària espanyola). Al mateix temps es perdia la sobirania monetària, traspasada al BCE, fet que implicava perdre la capacitat de devaluar la moneda per solucionar dèficits comercials i guanyar competitivitat, obligant als estats a buscar finançament extern fins al punt que es va créixer en base al crèdit, amb els resultats ja coneguts un cop es talla el finançament. La competitivitat dels països perifèrics, tradicionalment deficitaris, s'agreuja amb la pèrdua de la principal eina per fer-hi front, però existeixen més motius: l'equiparació del nivell de preus, la poca flexibilitat laboral

²³ Com explica Werner (2014) la inflació perifèrica augmenta per l'estalvi en interessos de finançament derivat de la convergència de tipus d'interès i pel fet de poder accedir a major quantitat de deute (ja que el mercat interbancari disposa de major mobilitat de capital), el que suposa un major nivell de renda pel consum i un augment de la base monetària. I a major inflació, menys competitivitat.

i salarial i haver de competir en les mateixes condicions amb Alemanya, quan la UEM està estructurada sobre la base d'un gran exportador que ven els seus productes a la resta de socis.

Així és com s'ha arribat a la situació actual. El 2007 esclata la crisi financera provocada per les inversions d'alt risc fallides (on l'obsessió amb el diner fàcil no permet tenir una bona percepció del risc) que impliquen una crisi de liquiditat mundial que arrossega cap a la recessió. Quan a la zona euro es començava a retornar a la via del creixement, l'esclat de la crisi del deute sobirà grec es transmet ràpidament a la resta d'estats, provocant una falta de confiança en la solvència dels països perifèrics, que encareix l'accés al finançament fins al punt que alguns han de ser intervinguts. La intervenció dels estats i les institucions europees per evitar la fallida té com a objectiu màxim salvaguardar al sistema bancari europeu, sobre-exposat al deute perifèric, d'una fallida tècnica. Aquestes intervencions comporten la violació de normes del Tractat (article 125 TFUE)²⁴. Borrell i Missé (2012) i Felber (2013) defineixen les grans entitats financeres que han actuat de conducte de transmissió com a *bancs sistèmics*, als quals no es pot deixar caure ja que el seu pes és tant elevat que implicarien l'ensorrament de tot el sistema financer.

En resum, la llibertat de moviment de capitals ha sumit en un bucle de pèrdua de competitivitat la perifèria europea amb el consegüent dèficit comercial, el finançament d'aquest a través de crèdit barat i al mateix temps l'augment d'operacions de risc elevat, que ha acabat amb la crisi de tot el sistema financer europeu i els consegüents rescats per part dels estats a càrrec del contribuent, que a la pràctica ha implicat la socialització de les pèrdues per part de la societat en favor dels grans capitals (a l'estat espanyol, per exemple, la línia de crèdit per recapitalitzar el sector bancari ha significat un augment del deute públic que afecta a la ciutadania a través de la imposició de polítiques d'austeritat). Les mesures econòmiques de les institucions europees (Comissió i Consell) i el Fons Monetari Internacional han estat encaminades al rescat dels capitals financers i la imposició de mesures d'austeritat com a via per equilibrar els comptes públics, obviant que sense creixement això no és possible. S'han establert mecanismes d'actuació com el

²⁴ A l'article 125 del TFUE es prohibeix la socialització o el rescat dels deutes d'un país per part de la resta. Actualment ha estat violat, contravenint el principi bàsic del neoliberalisme imperant de no intervenció als mercats.

Fons Europeu d'Estabilitat Financera (FEEF), mecanisme provisional que es va convertir en el Mecanisme Europeu d'Estabilització (MEDE) i que ha proporcionat els recursos suficients a tots aquells estats que han hagut de ser rescatats a canvi de l'aplicació de polítiques restrictives. També s'ha creat el Mecanisme Europeu d'Estabilitat Financera (MEEF), un fons d'emergència per aquells països que no puguin finançar-se al mercat. Les mesures d'austeritat no només s'han implantat com a contrapartida a ajuts financers, sinó que s'han dut a terme tot un seguit de reformes dels mecanismes de control pressupostari i s'ha dotat de més poder de control a les institucions europees. Alguns exemples són la reforma del PEC que reforça la part correctiva (aplicació del Procediment per Dèficit Excessiu en cas de superar el límit de deute, congelació de fons de cohesió, aplicació de sancions més automatitzada, pèrdua del dret de vot, augment dels dipòsits de sanció), el semestre europeu (obligació de presentar pressupost al Consell abans que aquest passi pel Parlament estatal) i la imposició del Tractat d'Estabilitat, Coordinació i Governança, també conegut com la regla d'or, que obliga a constar a les constitucions estatals el compromís per un dèficit estructural nul o de mig punt percentual sobre el PIB.

En política monetària s'ha fonamentat en abaratir i inundar els mercats de liquiditat amb els objectius de transmetre confiança al sistema financer i que el crèdit flueixi cap a l'economia real. Per fer-ho, s'han rebaixat el tipus d'interès a mínims històrics, s'han millorat les condicions dels bancs per obtenir crèdit (ampliació venciments, relaxació en l'exigència d'actius d'aval, etc.) i s'ha comprat deute sobirà en mercats secundaris (SMP, OMT, QE) per tal de rebaixar la pressió dels mercats a la prima de risc. Per millorar la supervisió del sistema financer, s'ha modificat el Sistema Europeu de Supervisió Financera dotant-lo amb noves autoritats: l'Autoritat Bancària Europea (ABE), l'Autoritat Europea dels Mercats de Valors (ESMA) i l'Autoritat Europea d'Assegurances i Pensions de Jubilació (EIOPA). S'ha caminat cap una harmonització de la regulació financera amb codi normatiu únic. Per últim, el Mecanisme Únic de Supervisió (MUS) i el Mecanisme Únic de Resolució (MUR) dóna al BCE la potestat de control sobre el sistema financer i altres bancs UE que si vulguin adherir. Totes aquestes mesures estan encaminades a assolir la unió bancària (Regling, 2013).

El Seminari d'Economia Crítica Taifa (2014) defensa que la imposició estatutària de polítiques austeres (PEC) i la fixació del BCE pel tipus d'interès aboquen a les economies

europées, amb poca competitivitat salarial i estats del benestar que encara aguanten l'embranchida neoliberal, a una flexibilitat salarial que deriva en precarietat i apropiació del rendiment pel capital. Alerta també del perill d'una fiscalitat diferenciada (possible *dumping* fiscal) que es doblega als interessos del capital de forma que s'obté flexibilitat laboral/salarial i avantatges fiscals que suposen augments del benefici privat; la flexibilitat laboral, que havia de facilitar la mobilitat de la classe obrera, s'ha destapat realment com una forma més de precarització. Sembla doncs que les accions concretes descrites anteriorment no han atacat a l'arrel del problema (atur, competitivitat i diferències estructurals), sinó que s'han ideat amb l'objectiu de calmar els mercats financers, o dit d'una altra manera, rescatar l'economia financera a costa de l'economia real.

4. Solucions i alternatives a la crisi l'euro

Un cop vist els problemes de la UEM i les accions que s'estan implantant per intentar solucionar-ho, arriba el moment de fer un recull d'alternatives a la crisi de la zona euro. L'última part del treball està dedicada a proposar solucions i alternatives a la crisi actual. Es fa un recull de les accions que ja s'estan duent a terme i d'altres de signe totalment oposat.

- Fomentar la convergència:

Com ja s'ha vist, el projecte d'Unió Monetària Europea es construí en base a la teoria de les àrees monetàries òptimes de Mundell, però mai es va prendre seriosament la convergència econòmica entre estats. Les mesures establertes per aconseguir-ho van fracassar estrepitosament, ja que el PEC depenia al final de la voluntat política dels Estats a imposar sancions i els criteris de convergència es van mostrar inútils, ja fos per poc rigor a l'hora de complir-los o directament la falsificació de comptes per tal d'accedir a la tercera fase (com s'ha demostrat amb Grècia). Com s'ha vist al tercer punt, les polítiques actuals van en línia de recuperar el temps perdut i afavorir la convergència econòmica entre estats, però obvien els efectes depressius que tenen sobre l'economia i el creixement, fet que impossibilita sortir en condicions de la crisi (actualment els

famosos brots verds es sustenten en la pèrdua de drets de les classes populars, derivant en una societat més precària i desigual). És necessari trobar l'equilibri entre creixement, benestar social i convergència, ja que a dia d'avui és la opció més factible per solucionar els problemes de la zona euro.

- Coordinació fiscal:

La coordinació fiscal no és res més que l'harmonització de la part que grava el capital del sistema tributari dels Estats de l'Eurozona. Amb això, s'evitaria per una banda les divergències impositives que poden constituir avantatges competitius per a certs països com Irlanda, on el *dumping* fiscal va atreure nombroses multinacionals (Google, Apple) i al mateix temps la contribució més equitativa dels capitals financers al pressupost públic. El principal obstacle a aquesta solució és la reticència dels Estats a cedir encara més sobirania econòmica.

- Eurobons:

L'emissió d'Eurobons requeriria d'un mercat únic europeu de deute sobirà que permetés a tots els estats finançar-se en igualtat de condicions, encarint lleument el preu que paguen els països centrals i abaratint considerablement el cost pels països perifèrics. La proposta, però, ha topat amb la negativa d'Alemanya, que tem que a la pràctica s'estaria anant cap a una responsabilitat compartida a l'hora de fer front als pagaments de països com Grècia (que de fet, ja es dona amb els mecanismes establerts fins al moment). Werner (2014) dona quatre motius més que expliquen el rebuig alemany: els països perifèrics ja es financen a preus inferiors als que marcaria el mercat gràcies als mecanismes de rescat i l'acció del BCE; aquests interessos (de les línies de finançament) que es consideren excessius a la perifèria es consideren normals al centre; abans de la implantació de l'euro ja s'havia fet front a interessos superiors; la ràtio PIB/interès és baixa en comparació amb la que havia hagut de fer front la RDA.

- Dues velocitats:

El concepte de dues velocitats existeix, com s'ha explicat, des dels inicis de la UEM. Avui dia el seu significat es pot entendre literalment (un grup de països més similars avancen cap a la integració econòmica federal mentre els que encara no poden fer-ho se'ls dóna una moratòria per complir els requisits necessaris) o com la implantació del que s'ha anomenat Euro 2. Aquesta moneda, relacionada amb l'euro primari que tindrien els països centrals, agruparia als estats perifèrics sota una moneda única devaluada respecte la primària que permetria millorar la competitivitat exterior. Avui dia sembla una opció inviable per diversos motius: implicaria un reconeixement implícit del fracàs de la integració europea, caldria una reforma completa del Tractat, res asseguraria la fortalesa d'aquest euro dèbil, l'oposició dels estats amb balança comercial amb superàvit a perdre la seva posició, els probablement elevats costos de la seva aplicació, etcètera.

- Majors impostos al capital

Relacionat amb la coordinació fiscal, Felber (2013) proposa aplicar quatre impostos sobre el capital: impost sobre les transaccions financeres (taxa Tobin), impost sobre el patrimoni de les grans fortunes, impost sobre la renda del capital i impost de societats únic. Això permetria eixugar dèficits pressupostaris per la via d'augment d'ingressos, dedicar majors recursos al retorn del deute i, com tot cost afegit, obligaria a repensar moltes inversions de risc que actualment, davant la falta de regulació i penalització, s'han dut a terme i han provocat la crisi financera. A l'hora de la veritat, totes aquestes opcions són tabú dins del corrent neoliberal imperant, ja que segons aquest limita les llibertats més bàsiques. A més a més, molts estats es negarien a aplicar-les degut als forts lligament existents entre poder polític i poder financer (excusant-se, per exemple, en la violació de la sobirania nacional si les mesures s'imposessin des de les institucions comunitàries).

- Deflació a la perifèria

Werner (2014) defensa que per recuperar la competitivitat, els països GIPSIC haurien de patir una forta deflació que retornés el nivell de preus a llinars raonables o, per contra, una inflació a països que han limitat molt l'augment de preus per guanyar competitivitat

(Alemanya). Aquesta mesura trobaria l'oposició del BCE, que té com a objectiu el creixement de la inflació a mig termini al voltant del 2%, ja que fortes inflacions i/o deflacions l'allunyarien del seu objectiu estatutari, mentre que Alemanya no abandonaria la seva posició competitiva així com així.

- Reestructuracions del deute sobirà

Una solució aplicada parcialment és la renegociació del deute acumulat pels Estats, amb una lleua parcial del deute. Però les pèrdues en què incorrerien bancs sistèmics i inversors provocarien, per una banda, una crisi de confiança que dificultaria l'accés al finançament i acabaria portant als estats a la fallida; de l'altra, una lleua excessiva afectaria negativament als bancs sistèmics, amb una exposició excessiva als bons sobirans que acabaria provocant la fallida de part d'ells, enfonsant de retruc el sistema financer (que, salvant les distàncies, és el que va succeir amb la fallida de Lehman Brothers).

- Sortida regulada de l'euro

Alguns corrents han defensat que, per tal de poder devaluar la moneda i guanyar competitivitat, els països perifèrics haurien d'abandonar, temporal o permanentment, la moneda única. Aquesta proposta topa amb diversos elements que la fan inviable, tal com expliquen Borrell i Missé (2012): caldria actualitzar els Tractats per contemplar una situació que no té base jurídica, implicaria reconèixer el fracàs de la UEM i les incerteses que això comportaria, es perdrien ajudes importants com els fons de cohesió o les ajudes de la PAC, els costos derivats d'adaptar els sistemes informàtics i comptables, la previsible fuga de capitals al convertir-se els dipòsits en monedes devaluades, l'increment del deute que continuarà valorat en euros, un empitjorament de la balança comercial, ja que els possibles aspirants presenten dèficit i una moneda dèbil encareix les importacions, l'increment del tipus d'interès provocat per la pressió dels mercats anul·larien qualsevol guany de competitivitat via devaluació, etcètera.

- Limitació de la lliure circulació de capitals

La desregulació del moviment de capitals ha comportat, com s'ha pogut veure, a la formació de bombolles inflacionistes/especulatives. Si es limitessin els seus moviments, apart d'evitar situacions com aquesta, es podria impedir l'evasió de capitals a paradisos fiscals on no contribueixen als pressupostos públics. Tot això ajudaria a un canvi de tendència de les inversions per tal que aquestes es dirigissin a l'economia real i no a la generació de plusvàlues (tal com explica Taifa al seu informe, avui dia la quantitat de diner fictici creat financerament és deu cops superior als capitals productius, una altra de les explicacions de la crisi financera de 2007), fet que amb la implantació d'un bon sistema redistributiu implicaria un repartiment de la riquesa més eficient.

- Creació d'una institució europea del deute sobirà

Felber (2013) proposa la creació d'una institució europea (tresor públic) que financi deute sobirà dels estats fins que aquest representi 60% PIB o que aquesta funció l'assumeixi el BCE, ja que es incongruent que els estats es financin a preus de mercat quan els bancs obtenen liquiditat barata del BCE. Otte (2011) hi afegeix que aquesta institució ha de ser la responsable de la qualificació dels bons; no es pot deixar aquesta tasca a les grans agències privades de ràting (Moody's, Standard&Poor's, Fitch) ja que al final es guien per la recerca del benefici, acostumen a tindre interessos darrere d'aquestes operacions i no van saber preveure casos com el de Grècia, actuant a posteriori i accentuant encara més la crisi del deute sobirà.

5. Conclusions

Arribats al final, és convenient recordar quins han estat els àmbits d'estudi del treball. Primer s'ha estudiat el camí cap a la UEM i la UME, com es va configurar i perquè i el paper del BCE en l'entramat institucional de la zona euro. Acte seguit s'ha estudiat si el procés d'integració europeu va ajudar a Alemanya a digerir els efectes derivats de la reunificació. S'ha continuat estudiant que ha estat exactament la crisi de l'euro, quines decisions s'han pres i què les ha motivat. Per últim, s'ha fet un recull de possibles

solucions alternatives a les que s'han executat, remarcant-ne quins serien els principals inconvenients.

La primera conclusió a la que permet arribar aquest treball és que la Unió Econòmica i Monetària és un projecte estretament lligat als interessos polítics dels Estats centrals, especialment Alemanya. A la influència i els interessos d'aquest estat obeeixen la configuració de la integració europea i la seva institució més representativa, el Banc Central Europeu. El camí cap a la UEM s'ha vist marcat per etapes de més o menys interès en assolir-la segons la situació conjuntural dels seus membres, fet que reforça l'afirmació que respon a interessos polítics. Un altre tema és si l'interès polític respon a la voluntat de la ciutadania o als interessos del capitals i els mercats. El poc aprofundiment democràtic de les institucions de la Unió Europea, les portes giratòries entre les altes esferes polítiques i els poders fàctics econòmics i la tendència neoliberal de les polítiques de la Unió (abans i després de la crisi) semblen decantar la balança cap a la segona opció.

La segona conclusió, com ja s'ha esmentat, es que la UEM, tot i basar-se en la teoria de les àrees monetàries òptimes, no ho és. Segons aquesta teoria, la unió de països estructuralment diferents havia de significar una convergència que ni es donava anteriorment, ni s'ha assolit amb la implantació de l'euro ni s'assolirà amb les polítiques actuals, que condemnen a la recessió i accentuen la principal conseqüència de l'estructura de l'Eurozona: la submissió d'una perifèria poc competitiva a una zona central que viu en part gràcies a les exportacions cap als submisos. A més, s'ha obviat el perill a patir xocs asimètrics, que es podrien haver alleujat dotant la unió d'un pressupost suficient per realitzar transferències a les zones deprimides i pal·liar així, en part, els efectes del xoc.

La tercera conclusió és que, tot i el discurs imperant, la UEM no va ajudar a revertir els efectes negatius de la reunificació d'Alemanya. Ans al contrari, el seu creixement va ser més lent que la mitja de l'Eurozona, conseqüència en part de la deslocalització de capitals cap a la perifèria, on s'obtenia més rendiment. El que si va establir són les bases del que ha portat al desastre: la consolidació de la capacitat exportadora, ja de per si destacada, que es va incrementar amb l'equiparament de preus conseqüència de la moneda única, que juntament amb l'augment de competitivitat via reducció de costos laborals unitaris derivats de l'aplicació de l'Agenda 2010 va augmentar el dèficit comercial dels països perifèrics.

La quarta conclusió es refereix a les mesures que s'han pres per sortir de l'actual crisi, que estan més encaminades cap a la salvació i major enriquiment dels grans patrimonis i capitals que cap a assegurar un creixement i major benestar de la societat. Les polítiques de rescat de la Comissió, el Consell de la UE, el FMI i el BCE s'han encaminat a intentar restablir la confiança dels mercats, salvar els inversors dels perjudicis de possibles suspensions de pagaments per part dels estats i evitar la caiguda dels bancs sistèmics. Com a contrapartida als rescats, s'ha imposat als estats tota una sèrie de polítiques neoliberals que han comportat, entre altres, reformes laborals (precarització del treball i atur), reformes de les pensions i les prestacions d'atur (pèrdua de capacitat adquisitiva), privatitzacions d'empreses i serveis públics, limitació de la sobirania real popular, etcètera.

I per últim, s'ha pogut comprovar que d'alternatives a les receptes d'austeritat per sortir de la crisi n'hi ha moltes i variades, però la majoria tenen un inconvenient important: la falta de voluntat política a aplicar-les. I és que l'actual crisi i les mesures que es prenen no són més que la mateixa recepta que des de fa anys aplica el sistema capitalista: desposseir a les classes mitges i populars de qualsevol dret i riquesa per acumular-ho tot en unes poques mans.

En opinió de l'autor, la solució més convenient passa pel gravamen dels grans capitals i patrimonis, la limitació de la lliure circulació de capitals i la creació i/o dotació de competències a una institució pública i sotmesa a control democràtic que gestioni els mercats de deute públic. Personalment estic d'acord i advoco per l'abandonament d'un sistema, el capitalista, que és injust, explotador, insolidari i ecològicament insostenible. Però també sóc conscient que en una societat on la influència dels grans poders fàctics, repetida fins a la sacietat en els mitjans de desinformació predominants, dificulta la transmissió del missatge anticapitalista i anticonsumista, havent de fer encara molta pedagogia per imposar aquest discurs en la ment de la societat. Davant d'això, les propostes de l'inici del paràgraf semblen les més justes per evitar actituds com les que han portat a l'actual crisi i aconseguir, mica en mica, una societat més justa.

BIBLIOGRAFIA

BORREL, J. i MISSÉ, A. *La crisis del euro. De Atenas a Madrid*. Ediciones Turpial, Madrid, 2012, pàgs. 52 – 54

BORREL, J. i MISSÉ, A. *La crisis del euro. De Atenas a Madrid*. Ediciones Turpial, Madrid, 2012, pàgs. 154 – 159

BUSQUETA, J.M., ETXEZARRETA, M., FERNÁNDEZ, G. et altres (2014). *Desentrañando la Unión Europea (Informes de economía nº10)* . Seminari d'economia crítica Taifa, pàgs. 81 – 90

BUSQUETA, J.M., ETXEZARRETA, M., FERNÁNDEZ, G. et altres (2014). *Desentrañando la Unión Europea (Informes de economía nº10)* . Seminari d'economia crítica Taifa, pàg. 12

CALONGE VELÁZQUEZ, A. (2008). *Eurogrupo y Pacto de Estabilidad y Crecimiento*. A. Calonge Velázquez (Coord.), A. Allué Buiza, E. Linde Paniagua, A. López de los Mozos, H. Villarejo Galende, *El Eurogrupo y su proceso de institucionalización* (pàgs. 117 – 139). Albolote (Granada). Editorial Comares

COLLINS, S.M. (1997). *Economia política del manteniment de la integració monetària: un punt de vista sobre la UEM*. A J. Muns (Dir.), S. M. Collins, M. Conthe, J. B. Donges, J. L. Feito, J. L. Oller-Ariño, A. Pastor, *Espanya i l'euro: riscos i oportunitats* (pàgs. 49 – 84). Barcelona: Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, Servei d'Estudis

CONTHE, M. (1997). *Espanya i l'euro*. A J. Muns (Dir.), S. M. Collins, M. Conthe, J. B. Donges, J. L. Feito, J. L. Oller-Ariño, A. Pastor, *Espanya i l'euro: riscos i oportunitats* (pàgs. 85 – 117). Barcelona: Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, Servei d'Estudis

ELIAS, J., MIRET, P., RUIZ, A., SABATÉ, V. *L'euro: balanç dels tres primers anys*. Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, Servei d'Estudis, Barcelona, 2001, pàg. 140

ELIAS, J., MIRET, P., RUIZ, A., SABATÉ, V. *L'euro: balanç dels tres primers anys*. Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, Servei d'Estudis, Barcelona, 2001, pàgs. 40 – 41

FEITO, J.L. (1997). *Una guia bàsica per al debat sobre els costos i beneficis de la moneda única per a Espanya*. A J. Muns (Dir.), S. M. Collins, M. Conthe, J. B. Donges, J. L. Feito, J. L. Oller-Ariño, A. Pastor, *Espanya i l'euro: riscos i oportunitats* (pàgs. 147 – 179). Barcelona: Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, Servei d'Estudis

FELBER, C. *Salvemos el euro*. Ediciones Anaya Multimedia, Madrid, 2013, pàg. 30

FELBER, C. *Salvemos el euro*. Ediciones Anaya Multimedia, Madrid, 2013, pàg. 37

FELBER, C. *Salvemos el euro*. Ediciones Anaya Multimedia, Madrid, 2013, pàgs. 35 – 36

FELBER, C. *Salvemos el euro*. Ediciones Anaya Multimedia, Madrid, 2013, pàgs. 35 – 80

KÖHLER, H.D. El mito de las reformas en Alemania. Obtingut el 12 de maig de 2015, de <http://www.elpais.com>

MARTÍNEZ DALMAU, R. *La independencia del Banco Central Europeo*. Tirant Lo Blanc, València, 2005, pàgs. 15 – 16

MARTÍNEZ DALMAU, R. *La independencia del Banco Central Europeo*. Tirant Lo Blanc, València, 2005, pàgs. 22 – 23

MARTÍNEZ DALMAU, R. *La independencia del Banco Central Europeo*. Tirant Lo Blanc, València, 2005, pàgs. 23 – 24

MARTÍNEZ DALMAU, R. *La independencia del Banco Central Europeo*. Tirant Lo Blanc, València, 2005, pàgs. 78 – 80

MARTÍNEZ DALMAU, R. *La independencia del Banco Central Europeo*. Tirant Lo Blanc, València, 2005, pàg. 135

MARTÍNEZ DALMAU, R. *La independencia del Banco Central Europeo*. Tirant Lo Blanc, València, 2005, pàg. 131

MARTÍNEZ DALMAU, R. *La independencia del Banco Central Europeo*. Tirant Lo Blanc, València, 2005, pàgs. 134 – 135

MORATA, F. *La Unión Europea. Procesos, actores y políticas*. Ariel, Barcelona, 1998, pàg. 320

MUNS, J. (1997). *Del Pla Werner a l'euro o la història de la llarga marxa cap a la Unió Monetària Europea*. A J. Muns (Dir.), S. M. Collins, M. Conthe, J. B. Donges, J. L. Feito, J. L. Oller-Ariño, A. Pastor, Espanya i l'euro: riscos i oportunitats (pàgs. 11 – 47). Barcelona: Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, Servei d'Estudis

MUNS, J. (1997). *Del Pla Werner a l'euro o la història de la llarga marxa cap a la Unió Monetària Europea*. A J. Muns (Dir.), S. M. Collins, M. Conthe, J. B. Donges, J. L. Feito, J. L. Oller-Ariño, A. Pastor, Espanya i l'euro: riscos i oportunitats (pàgs. 11 – 47). Barcelona: Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, Servei d'Estudis

MUNS, J. (1997). *Del Pla Werner a l'euro o la història de la llarga marxa cap a la Unió Monetària Europea*. A J. Muns (Dir.), S. M. Collins, M. Conthe, J. B. Donges, J. L. Feito, J. L. Oller-Ariño, A. Pastor, Espanya i l'euro: riscos i oportunitats (pàgs. 11 – 47). Barcelona: Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, Servei d'Estudis

OLLER-ARIÑO, J.L. (1997). *Dimensions polítiques de la Unió Monetària*. A J. Muns (Dir.), S. M. Collins, M. Conthe, J. B. Donges, J. L. Feito, J. L. Oller-Ariño, A. Pastor, Espanya i l'euro: riscos i oportunitats (pàgs. 181 – 196). Barcelona: Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, Servei d'Estudis

OTTE, M. *¡Frenad el desastre del euro!* Editorial Ariel, Barcelona, 2011, pàg. 50

PONSOT, J.F. (2013). El euro, una moneda incompleta. Amenazas pendientes y posibles soluciones. *Puente@Europa*, 11, pàgs. 101 – 108

REGLING, K. (2013). Soluciones a la crisis de la Unión Europea y retos pendientes. *Revista ICE*, 874, pàg. 50

REYES KONINGS, L.S. (2010). La Conferencia de Bretton Woods. Estados Unidos y el dólar como centro de la Economía Mundial. *Procesos Históricos. Revista de Historia y Ciencias Sociales*, 18, pàg. 76

SERRANO LEAL, M., MONTORO ZULUETA, B. (2007). El Pacto de Estabilidad y Crecimiento. Las finanzas públicas en la zona euro. *Boletín Económico ICE*, 2905, pàg. 4

SUBDIRECCIÓN GENERAL DE ESTUDIOS DEL SECTOR EXTERIOR. (2002). Balance económico de la reunificación alemana. *Boletín Económico ICE*, 2722, pàgs. 3 – 7

VIDALES PICAZO, M. (2015). La crisis del Sistema Monetario Europeo y la conveniencia de establecerse como moneda única. *Boletín Económico ICE*, 3059, pàg. 40

VIDALES PICAZO, M. (2015). La crisis del Sistema Monetario Europeo y la conveniencia de establecerse como moneda única. *Boletín Económico ICE*, 3059, pàg. 42

WERNER SINN, H. *The euro trap. On bursting bubbles, budgets, and beliefs*. Oxford University Press, Oxford, 2014, pàgs. 15 – 18

WERNER SINN, H. *The euro trap. On bursting bubbles, budgets, and beliefs*. Oxford University Press, Oxford, 2014, pàgs. 26 – 30

WERNER SINN, H. *The euro trap. On bursting bubbles, budgets, and beliefs*. Oxford University Press, Oxford, 2014, pàgs. 31 – 32

WERNER SINN, H. *The euro trap. On bursting bubbles, budgets, and beliefs*. Oxford University Press, Oxford, 2014, pàgs. 38 – 41

WERNER SINN, H. *The euro trap. On bursting bubbles, budgets, and beliefs*. Oxford University Press, Oxford, 2014, pàg. 87

WERNER SINN, H. *The euro trap. On bursting bubbles, budgets, and beliefs*. Oxford University Press, Oxford, 2014, pàg. 67

WERNER SINN, H. *The euro trap. On bursting bubbles, budgets, and beliefs*. Oxford University Press, Oxford, 2014, pàg. 51

WERNER SINN, H. *The euro trap. On bursting bubbles, budgets, and beliefs*. Oxford University Press, Oxford, 2014, pàgs. 118 – 122

ZSCHIESCHE SÁNCHEZ, J. (2003). Reunificación alemana: aproximación a las consecuencias económicas y sociales para los Länder Orientales. *Papeles del Este*, 5.

ANNEX

Taula 3: Evolució PIB real (2005 = 100)

	Eurozona	Alemanya
1991		1.931.908,0
1992		1.969.036,6
1993		1.950.228,0
1994		1.998.104,4
1995	6.610.940,9	2.032.057,5
1996	6.712.749,9	2.047.934,8
1997	6.883.556,5	2.085.307,7
1998	7.080.438,4	2.126.344,5
1999	7.287.482,4	2.168.602,7
2000	7.566.125,1	2.233.333,5
2001	7.890.431,1	2.271.194,9
2002	7.960.715,3	2.271.439,2
2003	8.008.734,1	2.255.073,3
2004	8.185.156,8	2.281.698,4

Font: Eurostat

Taula 4: Taxa de creixement anual del PIB real

	Eurozona	Alemanya
1991		
1992		1,92%
1993		-0,96%
1994		2,45%
1995		1,70%
1996	1,54%	0,78%
1997	2,54%	1,82%
1998	2,86%	1,97%
1999	2,92%	1,99%
2000	3,82%	2,98%
2001	4,29%	1,70%
2002	0,89%	0,01%
2003	0,60%	-0,72%
2004	2,20%	1,18%

Font: Eurostat

Taula 5: Evolució de la demanda interna real (2005 = 100)

	Eurozona	Alemanya
1991		1.453.071,0
1992		1.509.246,9
1993		1.518.213,1
1994		1.552.797,0
1995	5.105.214,8	1.584.453,1
1996	5.199.734,8	1.609.704,8
1997	5.285.029,7	1.622.879,6
1998	5.425.309,7	1.646.484,5
1999	5.582.730,8	1.682.898,2
2000	5.740.721,9	1.715.103,2
2001	5.997.844,9	1.738.342,1
2002	6.066.657,7	1.733.035,6
2003	6.140.958,4	1.736.695,3
2004	6.239.630,7	1.743.465,7

Font: Eurostat

Taula 6: Taxa de creixement anual de la demanda interna real

	Eurozona	Alemanya
1991		
1992		3,87%
1993		0,59%
1994		2,28%
1995		2,04%
1996	1,85%	1,59%
1997	1,64%	0,82%
1998	2,65%	1,45%
1999	2,90%	2,21%
2000	2,83%	1,91%
2001	4,48%	1,35%
2002	1,15%	-0,31%
2003	1,22%	0,21%
2004	1,61%	0,39%

Font: Eurostat

Taula 7: Evolució de la balança comercial real (2005 = 100)

	Eurozona	Alemanya
1991		14.456,7
1992		1.122,5
1993		3.427,0
1994		2.331,3
1995	90.777,6	499,2
1996	111.096,4	8.514,7
1997	142.666,4	23.447,2
1998	103.227,9	17.269,4
1999	62.507,4	-112,4
2000	93.773,6	16.689,1
2001	117.425,3	48.350,7
2002	160.687,4	93.789,3
2003	108.252,6	71.788,3
2004	138.329,5	103.193,6

Font: Eurostat

Taula 8: Taxa de creixement anual de la balança comercial real

	Eurozona	Alemanya
1992		-92,24%
1993		205,30%
1994		-31,97%
1995		-78,59%
1996	1,02%	1605,67%
1997	1,21%	175,37%
1998	-2,84%	-26,35%
1999	-2,39%	-100,65%
2000	1,11%	14747,95%
2001	0,80%	189,71%
2002	1,68%	93,98%
2003	-2,19%	-23,46%
2004	0,85%	43,75%

Font: Eurostat

Taula 9: Evolució de les exportacions reals (2005 = 100)

	Eurozona	Alemanya
1991		393.341,2
1992		391.954,3
1993		368.697,3
1994		397.608,5
1995	1.630.580,1	423.745,9
1996	1.714.387,2	448.709,8
1997	1.901.401,3	503.651,6
1998	2.040.925,1	542.484,3
1999	2.152.386,3	571.502,2
2000	2.431.481,3	650.447,8
2001	2.557.081,5	687.573,6
2002	2.607.756,1	716.804,8
2003	2.628.386,4	730.460,2
2004	2.838.370,1	814.099,9

Font: Eurostat

Taula 10: Taxa de creixement anual de les exportacions reals

	Eurozona	Alemanya
1992		-0,35%
1993		-5,93%
1994		7,84%
1995		6,57%
1996	5,14%	5,89%
1997	10,91%	12,24%
1998	7,34%	7,71%
1999	5,46%	5,35%
2000	12,97%	13,81%
2001	5,17%	5,71%
2002	1,98%	4,25%
2003	0,79%	1,91%
2004	7,99%	11,45%

Font: Eurostat

Taula 11: Evolució de les importacions reals (2005 = 100)

	Eurozona	Alemanya
1991		378.884,5
1992		390.831,8
1993		365.270,3
1994		395.277,2
1995	1.539.802,5	423.246,7
1996	1.603.290,8	440.195,1
1997	1.758.734,9	480.204,4
1998	1.937.697,2	525.214,9
1999	2.089.878,9	571.614,6
2000	2.337.707,7	633.758,7
2001	2.439.656,2	639.222,9
2002	2.447.068,7	623.015,5
2003	2.520.133,8	658.671,9
2004	2.700.040,6	710.906,3

Font: Eurostat

Taula 12: Taxa de creixement anual de les importacions reals

	Eurozona	Alemanya
1992		3,15%
1993		-6,54%
1994		8,21%
1995		7,08%
1996	4,12%	4,00%
1997	9,70%	9,09%
1998	10,18%	9,37%
1999	7,85%	8,83%
2000	11,86%	10,87%
2001	4,36%	0,86%
2002	0,30%	-2,54%
2003	2,99%	5,72%
2004	7,14%	7,93%

Font: Eurostat

Taula 13: Taxa de variació de la mitjana anual de l'índex harmonitzat de preus

	Eurozona	Alemanya
1997	1,6	1,5
1998	1,1	0,6
1999	1,1	0,6
2000	2,1	1,4
2001	2,3	1,9
2002	2,2	1,4
2003	2,1	1,0
2004	2,2	1,8

Font: Eurostat

Taula 14: Taxa d'atur (en %)

	Eurozona	Alemanya
1991		5,5
1992		6,6
1993	10,2	7,8
1994	10,9	8,4
1995	10,8	8,2
1996	10,9	8,9
1997	10,9	9,6
1998	10,3	9,4
1999	9,4	8,6
2000	8,4	7,9
2001	7,9	7,8
2002	8,3	8,6
2003	8,9	9,7
2004	9,1	10,4

Font: Eurostat

Taula 15: Dèficit públic Alemanya (% sobre el PIB)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alemanya	-9,3	-3,4	-2,8	-2,4	-1,5	1,0	-3,1	-3,9	-4,1	-3,7

Font: Eurostat

Taula 16: Deute públic Alemanya (% sobre el PIB)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alemanya	54,9	57,7	58,9	59,5	60,2	59,0	57,8	59,4	63,2	64,9

Font: Eurostat